

УДК 336.21

Доброскок С.С.*здобувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди***СИНХРОНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ**

У статті охарактеризовано сутність бюджету, взаємозв'язок доходної і видаткової частин бюджету. Проаналізовано дефіцит бюджету. Вказано на принципи, згідно з якими необхідно реформувати систему бюджетного фінансування для забезпечення синхронізації бюджетних ресурсів та соціально-економічних зобов'язань держави.

Ключові слова: бюджетні ресурси, зобов'язання держави, державний борг, дефіцит бюджету, бюджетна політика, державні фінанси, податкова система.

Доброскок С.С. СИНХРОНИЗАЦИЯ БЮДЖЕТНЫХ РЕСУРСОВ И ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ГОСУДАРСТВА

В статье охарактеризованы сущность бюджета, взаимосвязь доходной и расходной частей бюджета. Проанализирован дефицит бюджета. Указано на принципы, согласно которым необходимо реформировать систему бюджетного финансирования для обеспечения синхронизации бюджетных ресурсов и социально-экономических обязательств государства.

Ключевые слова: бюджетные ресурсы, обязательства государства, государственный долг, дефицит бюджета, бюджетная политика, государственные финансы, налоговая система.

Dobroskok S.S. SYNCHRONIZATION OF BUDGETARY RESOURCES AND OBLIGATIONS

The article describes the essence of the budget, the relationship of the revenue and expenditure side of the budget. Analyzed the budget deficit. Indicated the principles according to which it is necessary to reform the system of budget financing to ensure synchronization of budgetary resources and the economic and social obligations of the state.

Keywords: budgetary resources, obligations of the state, state debt, budget deficit, budget policy, public Finance, tax system.

Постановка проблеми. Нині ресурси бюджетів усіх рівнів є недостатніми навіть для мінімального задоволення інтересів громадян України, що зумовлює пошук альтернативних методів управління бюджетним процесом і нових механізмів державного управління, які б дали змогу отримати максимальний результат від витрачання бюджетних коштів. Проблема ефективного перерозподілу повноважень між центром, регіонами та органами місцевого самоврядування, а також відповідних бюджетних ресурсів для їх реалізації з часу відновлення незалежності України залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної теми займалися такі вчені-економісти: В.П. Александро́ва, Ю.М. Бажал, О.Д. Васи́лик, Е.О. Вознесенський, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Н.П. Гончарова, А.І. Даниленко, М.Я. Дем'яненко, В.М. Федосов, Й. Шумпетер, С.І. Юрій та ін.

Дослідженням даної теми займалося багато науковців, проте це питання потребує наукових досліджень і нині.

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі синхронізації бюджетних ресурсів та зобов'язань держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бюджет відіграє важливу роль у забезпеченні перерозподілу доходів для підтримання сприятливого соціального клімату в державі, соціального захисту населення, соціального забезпечення найуразливіших його верств, зменшення майнового розшарування громадян, тобто він є важливим інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення соціальної справедливості. Підвищенню ролі бюджету в соціальних процесах сприяє, зокрема, формування нового бюджетного механізму фінансування й регулювання розвитку освіти, охорони здоров'я, духовного й фізичного розвитку, завдяки чому збільшено бюджетне фінансування соціальних видатків [1, с. 38–39].

Сутність бюджету, його економічну природу відображають певні економічні відносини. Учасниками цих відносин є держава, суб'єкти господарювання усіх форм власності та населення: держава (має потребу у фінансових ресурсах для виконання

своїх функцій) суб'єкти господарювання всіх форм власності та напрямів діяльності (як постачають грошові ресурси державі, так і можуть їх отримувати від неї залежно від місця і ролі в системі економічних відносин) населення (яке може бути як платником податків, так і отримувачем грошових коштів) [2, с. 278]. Бюджет як самостійна економічна категорія є формою існування реальних, об'єктивно зумовлених розподільчих відносин, які виконують специфічне завдання – задоволення потреб як суспільства у цілому, так і його адміністративно-територіальних структур у фінансових ресурсах [3, с. 74].

Економічна сутність бюджету полягає в розподілі та перерозподілі валового внутрішнього продукту між галузями економіки, верствами населення і територіями для підвищення ефективності економіки та добробуту громадян. За його допомогою держава надає суспільству блага й послуги, які істотно впливають на рівень добробуту та якість життя. До таких благ належать оборона країни, національна безпека і правопорядок, благоустрій, захист довкілля, освіта, охорона здоров'я, наука, культура тощо [3, с. 74].

Бюджет значною мірою впливає на рівень ефективності суспільного відтворення, тому його результативність двояка: з одного боку, прямо, шляхом нееквівалентного перерозподілу засобів поза зв'язком із законом вартості, з іншого – опосередковано, через різні форми вартісних відносин, впливаючи на економічні інтереси суб'єктів суспільства. За допомогою бюджету створюється такий режим функціонування суб'єктів суспільства, який економічно спонукає до підвищення ефективності їх діяльності [4]. У бюджеті переплітається великий спектр різномірних інтересів та суперечностей. Бюджет є досить потужною й іноді небезпечною зброєю в руках державної влади й об'єктом боротьби ідеологій, наукових концепцій, політичних переконань, уявлень про справедливість. Кожна гривня бюджетних коштів має працювати на забезпечення, бути під постійним контролем, що має забезпечувати цільове використання бюджетних коштів та належну їх віддачу [5, с. 181].

Інституційні перетворення вітчизняної соціально-економічної системи вимагають підвищення ефективності формування ресурсів бюджету без істотного зниження рівня оподаткування та необґрунтованого збільшення позикового забезпечення функціонування держави. Разом із тим в умовах трансформаційних перетворень загальний вектор об'єктивно зумовлених тенденцій еволюції джерел формування бюджетних ресурсів України засвідчує наявність глибоких дисбалансів у вітчизняному фіскальному просторі. Для формування і розподілу обмежених бюджетних ресурсів держава використовує певний набір інституційних регулюючих механізмів. Як зазначає І. Чугунов, «інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку» [6, с. 192]. Однак суб'єктивний бік діяльності державі у цій сфері характеризується численними негативними наслідками системних прорахунків та законодавчого неврегулювання механізму формування ресурсів бюджету. Реалізація концепції формування бюджетних ресурсів в Україні здійснюється на основі певної сукупності законодавчих і нормативно-правових актів. Їх вичерпний перелік викладено у ст. 4 «Склад бюджетного законодавства» Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 [7]. Порівняно з Бюджетним кодексом у редакції 2001 р. [8] перелік законодавчої бази розширено: рішення про місцевий бюджет виокремлено в окремий складник.

За економічною сутністю бюджетні ресурси, з одного боку, є об'єктивним економічним явищем, пов'язаним із сукупністю специфічних фінансових відносин із приводу розподілу та перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту між учасниками відтворювального процесу, з іншого – поновлюваним у результаті економічної діяльності держави запасом фінансових ресурсів, централізованим у бюджетній системі для асекурації безперервності розширеного відтворення та забезпечення суспільно необхідних видатків [6, с. 77]. Їх обмеженість є однією з основних причин дисбалансів системи державних фінансів в умовах падіння темпів економічного зростання і збільшення обсягів споживання. Погоджуємося із твердженням А. Крисоватого, що в процесі формування бюджетних ресурсів можливості податкового забезпечення функціонування держави зіставляються з потенційним фіскальним ефектом економічно виправданого державного запозичення та загальним обсягом видатків бюджету, а сама стратегія підпорядковується умові сприяння стабільному зростанню ВВП за рахунок активізації ведення підприємницької діяльності та (або) розширення меж фінансової активності держави [7, с. 134]. Оподаткування діалектично поєднується з борговим інструментарієм наповнення бюджету задля ефективного фінансування суспільно необхідних видатків та забезпечення оптимального функціонування соціально-економічної системи держави. Отже, від обґрунтованості податкового та боргового забезпечення державних потреб економічне зростання залежить не менше, ніж від маніпуляцій із видатковою частиною бюджету, яка повинна переглядатися за умов недостатності (недоцільності використання) цих джерел фінансування. Інституційні перетворення вітчизняної соціально-економічної системи вимагають підвищення ефективності формування ресурсів бюджету без істотного зниження рівня оподаткування та необґрунтованого збільшення позикового забезпечення функціонування держави. Разом із тим в умовах трансформаційних перетворень загальний вектор об'єктивно зумовлених

тенденцій еволюції джерел формування бюджетних ресурсів України засвідчує наявність глибоких дисбалансів у вітчизняному фіскальному просторі. Для формування і розподілу обмежених бюджетних ресурсів держава використовує певний набір інституційних регулюючих механізмів.

Будь-яка держава для своєї діяльності створює систему державних фінансів, головною ланкою якої є бюджет, що забезпечує виконання відповідних функцій держави. Для формування його дохідної частини створюється податкова система, яка доповнюється низкою неподаткових платежів (у вигляді платежів унаслідок застосування санкцій, плати за ліцензії, зборів та ін.), а також надходженнями від продажу активів держави та запозиченнями. У підсумку ці фінансові ресурси і дають державі змогу здійснювати закріплені за нею функції.

За класифікацією Міжнародного валютного фонду є десять основних функцій, що включають у себе соціальні, економічні, управлінські, оборонні та ін.; сам бюджет складається з трьох основних частин: доходів, видатків та фінансування бюджету.

Між дохідною і видатковою частинами бюджету є тісний взаємозв'язок. В ідеалі дохідна і видаткова частини бюджету мають дорівнювати одна одній і тоді третьою частиною – фінансування – немає взагалі, якщо не потрібно погашати старі борги. Це означає, що держава здійснює видатки з бюджету в межах доходів. Проте на практиці такого майже не буває, оскільки у ті чи інші періоди свого розвитку держава змушена брати зобов'язання більші, ніж вона отримує доходів у певному бюджетному році, або, навпаки, за рахунок перевищення доходів над видатками зменшувати обсяги раніше накопичених боргів. У першому випадку для покриття різниці між видатками і доходами держава бере запозичення у вигляді кредитів чи позик або продає наявні державні активи (підприємства, цінні папери тощо). У разі здійснення державних запозичень збільшується борг держави перед її кредиторами та з'являються видатки на його обслуговування (виплату процентів). У разі приватизації державного майна замість виникнення державного боргу держава безповоротно втрачає власні активи. Отже, за економічною природою створення державного боргу та продаж активів держави для покриття її видатків є подібними операціями, оскільки вони полягають в отриманні коштів на поточні потреби за рахунок погіршення можливостей профінансувати їх у майбутньому через необхідність погашати й обслуговувати борг та втрату надходжень дивідендів від державної власності [9, с. 174].

Саме тому важливо, щоб дефіцит бюджету виникав лише тоді, коли кошти, які отримуються внаслідок збільшення державного боргу чи втрати державних активів, спрямовувалися не на поточне споживання, а на погашення вже створеного боргу або створення чи придбання нових активів. «Золоте правило», згідно з яким дефіцит бюджету не може бути більшим за обсяг бюджетних інвестицій у відповідному бюджетному періоді, введене як законодавче обмеження у багатьох країнах, передбачене і Бюджетним кодексом України.

Іншими словами, якщо ми замість того, щоб збільшувати податки або зменшувати видатки нині, вдаємося до залучення коштів до бюджету шляхом створення боргів для наших наступників або зменшення державного багатства, нажитого нашими попередниками, то ми це можемо робити лише для позбавлення від боргів, уже створених нашими попередниками, або ж для створення багатства для наших наступників.

Проте офіційний дефіцит бюджету не є ознакою його розбалансованості, якщо величина дефіциту не є значною (згідно з європейськими стандартами, до 3% ВВП) і якщо він забезпечений реальними та економічно доцільними джерелами покриття.

Більш небезпечним явищем для державних фінансів є створення не реального, а прихованого дефіциту, який згодом призводить або до збільшення реального дефіциту, або до утворення бюджетної заборгованості, яка є свідченням розбалансованості державних фінансів і веде до макроекономічних і соціальних ускладнень.

Прихований дефіцит бюджету – це різниця між видатками бюджету, що мають бути здійснені у відповідному бюджетному році згідно з нормами законодавства та взятими державою зобов'язаннями, та видатками, передбаченими у бюджеті на цей же рік, за умови, що реальним є прогноз доходів і джерел фінансування дефіциту. Джерелом прихованого дефіциту бюджету є перевищення зобов'язань держави, які вимагають бюджетного фінансування, над ресурсами, які вона реально може зібрати в бюджет протягом бюджетного періоду виходячи з можливостей наявних у цьому періоді податкової системи, системи неподаткових платежів, фінансової дисципліни та фінансування бюджетного дефіциту.

У результаті недофінансованого дефіциту бюджету і невиконання його доходів створюється додаткова заборгованість. Звичайно, ми абстрагуємося від припущення, що протягом бюджетного року уряд може вживати заходів щодо пропорційного скорочення незахищених видатків. Тоді рівень заборгованості зменшується, проте виникає інша проблема: втрачається результативність бюджетних програм. Бюджетна програма, яку повністю не профінансували, – це вже не програма, а кошторис, оскільки вона зосереджується на консервації проблеми у певній сфері суспільного життя, а не на вирішенні цієї проблеми. У цьому сенсі для виконання найважливіших бюджетних програм краще збільшити дефіцит бюджету, ніж, зберігаючи рівень дефіциту, допустити їх недофінансування. Зобов'язання держави, які мають місце на початок бюджетного року і не враховані у цьому році, на кінець року вже стають заборгованістю, яка прямо означає незбалансованість бюджету з усіма макроекономічними і соціальними ризиками для країни. При цьому не так важливо, чи це пряма заборгованість бюджету, відображена в бухгалтерських рахунках казначейської служби, чи невиконані зобов'язання покриваються суб'єктами господарювання, з якими бюджет не розрахувався, і заборгованість стає збитками цих суб'єктів. Однаково держава або має здійснити більше видатків, або втратить податки від збитків суб'єктів господарювання. У наступному бюджетному році ці невиконані зобов'язання вже мають не умовний, а реальний стан і повинні враховуватися в бюджеті для уникнення макроекономічних ризиків. Це, своєю чергою, деформує бюджетну політику і структуру бюджету наступного року. Разом із тим проблема невиконання нових зобов'язань залишається.

Водночас загальний розмір видатків, які держава має здійснити у наступному році, зростає, а видатки, які можуть бути предметом бюджетної політики і не пов'язані з погашенням бюджетної заборгованості, навпаки, зменшуються.

Отже, наявність зобов'язань держави, які перевищують її ресурсні можливості, породжує з року в рік ефект розширення, або мультиплікацію, зобов'язань, що деформує політику бюджетних видатків і вимагає

зростання податкового навантаження та бюджетного дефіциту [9, с. 186].

Важливим аспектом управління бюджетним процесом в Україні є синхронізація бюджетних ресурсів та соціально-економічних зобов'язань держави.

Враховуючи усе це, для забезпечення синхронізації бюджетних ресурсів та соціально-економічних зобов'язань держави необхідно реформувати систему бюджетного фінансування згідно з такими принципами:

- національні пріоритети соціально-економічного розвитку повинні мати конкретні офіційно затверджені кінцеві економічні цілі та ефективні обсяги фінансування для забезпечення їх реалізації у визначені строки;
- процес визначення цільової функції бюджетної програми має бути переважно зовнішнім стосовно безпосередніх виконавців робіт;
- держава повинна фінансувати переважно ті проекти та програми, ефективність яких може бути доведена і підлягати контролю;
- результативність економічних суб'єктів – користувачів бюджетних коштів повинна підтверджуватися об'єктивними науковими індикаторами-критеріями, що застосовуються у світовій практиці;
- проекти, що фінансуються, повинні мати чітко визначену систему відповідальності за кінцеві результати;
- офіційно визначені фінансові зобов'язання держави повинні чітко виконуватися як за обсягами коштів, так і за строками [10, с. 94].

Висновки. Бюджетні ресурси є важливим складником системи пізнання бюджетних відносин і знаходяться в тісному зв'язку з економічним станом і розвитком держави.

Проблема синхронізації бюджетних ресурсів і зобов'язань держави впливає із загальної проблеми, яку розв'язує будь-яка економіка, – оптимальний розподіл обмежених ресурсів в умовах необмежених і зростаючих потреб, тому аналіз даної теми потребує подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лопушняк Г.С. Бюджетне фінансування соціальних видатків в умовах трансформації економіки / Г.С. Лопушняк // Фінанси України. – 2010. – № 10.
2. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: [навч. посіб.] / Ю.В. Пасічник; 2ге вид., перероб. і доп. – К.: ЗнанняПрес, 2003. – 523 с.
3. Старостенко Г.Г., Булгаков Ю.В. Бюджетна система: [навч. посіб.] / Г.Г. Старостенко, Ю.В. Булгаков. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 240 с.
4. Артус М.М., Хижа Н.М. Бюджетна система України / М.М. Артус, Н.М. Хижа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.infolibrary.com.ua/booksbook122.html>.
5. Ганіч А.Є. Суть державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток України / А.Є. Ганіч // Науковий вісник НЛТУ. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 180–184.
6. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І.Я. Чугунов. – К.: НДФІ, 2005. – 259 с.
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
8. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 № 2542-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
9. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: у 3-х т. / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К., 2008. – Т. 1. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. – К.: Фенікс, 2008. – 468 с.
10. Фролов С.М., Скляр І.Д. Бюджетний менеджмент прикордонних територій (теорія і практика): [навч. посіб.] / С.М. Фролов, І.Д. Скляр. – Суми: СумДУ, 2012. – 340 с.